

Аналітичний звіт і рекомендації

В КАЙДАНКАХ

Аналіз релігійно-політичної
ситуації в Білорусі

Брицин М., Васін М. **Віра в кайданках: Аналіз релігійно-політичної ситуації в Білорусі** / Місія Євразія, Франклін, Теннессі, США. – Київ: О.В. Пугач, 2024. – 28с. – Електронне видання: <https://bit.ly/2024-Mission-Eurasia-report-on-Belarus-UKR>.

У доповіді висвітлено систематичні порушення релігійної свободи та прав людини в Білорусі. Режим Олександра Лукашенка запровадив новий репресивний закон, аби придушити діяльність релігійних громад. У міру того, як Білорусь чимраз глибше потрапляє у сферу впливу Росії, її релігійна та політична системи дедалі більше віддзеркалюють авторитарну модель Москви із впливом Російської православної церкви. Релігійні інституції, особливо ті, що не підтримують режиму, стикаються з постійним наглядом, утисками та примусовим закриттям. Переслідування релігійних громад у Білорусі почало нагадувати релігійну політику Росії на окупованих територіях України. Звіт Місії Євразія містить рекомендації для міжнародної спільноти щодо реагування на погіршення релігійної ситуації в Білорусі.

Провідний автор і дослідник:

Михайло Брицин, директор Департаменту релігійної свободи Місії Євразія (США)

Пресвітер Михайло Брицин закінчив Санкт-Петербурзький християнський університет зі ступенем бакалавра богослов'я. 2004 року здобув ступінь магістра гуманітарних наук, а 2014 року – магістра богослов'я в семінарії ТСМІ в Австрії. З кінця 1990-х років Михайло Брицин викладає практичне богослов'я в різних християнських навчальних закладах і виступає з доповідями на семінарах і конференціях із питань лідерства. Він служить пресвітером Церкви євангельських християн «Благодать» і є секретарем Міжконфесійної ради християнських церков у Мелітополі, Україна.

Редактор і співавтор:

Максим Васін, кандидат юридичних наук, директор із міжнародної адвокатури та досліджень Інституту релігійної свободи (Україна)

Маючи PhD у галузі права та закінчивши програму «Релігія та верховенство права» в Оксфордському університеті (Велика Британія), Максим Васін керує дослідницькими проектами, спрямованими на зміцнення релігійної свободи в усьому світі та сприяння багатоконфесійним ініціативам. Упродовж попередніх десяти років він також зосередився на проблемах російської релігійної політики та документуванні російських воєнних злочинів проти українських релігійних громад. Спеціалізуючись на релігійному законодавстві, міжконфесійному діалозі та державно-церковній співпраці, Максим Васін проводив тренінги з прав людини та релігійної свободи у співпраці з ООН, ОБСЄ та Радою Європи.

© Місія Євразія, США, 2024

© Видавець О. В. Пугач, 2024

Відповідальність за інформацію та погляди, викладені в цій публікації, лежить виключно на авторах і не відображає офіційної позиції партнерів і донорів Місії Євразія.

ISBN 978-966-8359-79-8

ЗМІСТ

1. Вступ	4
2. Про Місію Євразія	5
3. Передумови: протести 2020–2021 років у Білорусі та вплив Росії	6
4. Законодавчі ініціативи та репресивні заходи в Білорусі у відповідь на антилукашенківські протести	7
Обмеження свободи мирних зібрань	7
Заочні кримінальні провадження та засудження	7
Смертна кара за державну зраду в Білорусі	7
Повноваження уряду щодо позбавлення білоруського громадянства	8
Політично мотивовані кримінальні переслідування в Білорусі	8
5. Обмеження релігійної діяльності в Білорусі	9
6. Утиски церков за протидію насильству та беззаконню в Білорусі	11
Переслідування за критику режиму	11
Переслідування за антивоєнну позицію	15
7. Порівняння релігійної ситуації в Білорусі та на окупованих Росією територіях України	17
Нав'язування шовіністичної ідеології «руського міра»	17
Канонічний (релігійний) та адміністративний контроль із боку Російської православної церкви	17
Вимога лояльності та усунення інакодумства	19
Звинувачення у співпраці із західними спецслужбами	19
Заборона незареєстрованих релігійних груп	20
Релігійні репресії під виглядом боротьби з екстремізмом	20
Обмеження релігійної діяльності для іноземців	21
8. Рекомендації	22
Історія сім'ї Сергія Мельянця з Білорусі	24

1. Вступ

Союз Радянських Соціалістичних Республік (СРСР), що зажив недоброї слави через переслідування дисидентів і віруючих, розпався, але спадщина його репресивної політики зберігається в деяких авторитарних режимах колишнього радянського блоку. Доповідь «*Віра в кайданках*» містить усебічний аналіз тривожного стану релігійної свободи в Білорусі – країні, яка стала bastionом авторитарного контролю за правління Олександра Лукашенка.

Розташована на кордоні з Європейським Союзом, Білорусь займає важливе геополітичне положення, відіграючи роль «щита» для Росії. Відповідно, наслідуючи приклад «старшого брата» й перебуваючи під жорстким контролем Кремля, вона зазнає систематичних утисків прав людини і релігійних свобод. Багато в чому репресивні практики в Білорусі нині віддзеркалюють або навіть перевершують ті, що були в колишньому Радянському Союзі.

«Технології переслідування», що застосовуються в Білорусі сьогодні, мають тривожну схожість із тими, до яких вдавалися режими радянських часів. КДБ, страшний апарат державної безпеки, зберігає значну владу і є провідником авторитарної політики режиму. Подібно до лідерів Комуністичної партії СРСР, які використовували КДБ для придушення інакодумства та контролю над масами, режим Лукашенка покладається на ті ж самі механізми, щоби змусити замовкнути будь-яку незалежну думку, зокрема й релігійне інакодумство.

У доповіді «*Віра в кайданках*» мої найближчі колеги, пресвітер Михайло Брицин і доктор Максим Васін, тісно пов'язані з мережею церков і організацій у Білорусі, пропонують ключові ідеї щодо стратегічно важливих аспектів, висвітлених у цьому дослідженні.

Релігійні переслідування як політична зброя: білоруський уряд застосовує драконівські закони, щоби придушити релігійні громади й обмежити їхню свободу діяльності. Релігійні установи, особливо ті, що не підтримують режиму, перебувають під постійним наглядом, зазнають переслідувань і примусового закриття. Маніпулюючи релігією як інструментом політичного контролю, Лукашенко забезпечує лояльність до свого авторитарного правління, фактично змушуючи замовкнути будь-яку опозицію, що ґрунтується на вірі.

Вплив Росії на білоруську релігійну політику: в міру того, як Білорусь чимраз глибше потрапляє у сферу впливу Росії, її релігійна та політична системи дедалі більше віддзеркалюють авторитарну модель Москви. Білоруська православна церква, тісно пов'язана з Російською православною церквою, діє під впливом Москви, посилюючи державний контроль над релігійним життям. Тим часом інші релігійні громади, зокрема євангельські та неправославні християнські групи, зазнають іще більшого тиску й обмежень.

КДБ як інструмент утисків: КДБ, пережиток Радянського Союзу, залишається головним інструментом режиму для придушення інакодумства та контролю над релігійними громадами. Релігійних лідерів, які висловлюють незалежну думку або критикують владу, часто залякують, вистежують і заарештовують. Олександр Лукашенко, захопивши владу десятиліття тому, й далі використовує ті самі репресивні механізми радянського зразка, якими вже давно утискають білоруське суспільство.

Систематичні порушення релігійної свободи та базових прав людини в Білорусі вимагають невідкладної міжнародної реакції. Ця доповідь закликає уряди, міжнародні правозахисні та релігійні організації посилити тиск на Білорусь задля дотримання прав релігійних громад. Такі інституції, як ООН, ОБСЄ, Державний департамент США, USCIRF і Рада Європи, мають ужити рішучих заходів, аби усунути згадані нижче системні порушення та захистити тих, хто страждає від цього репресивного режиму.

Сергій Рахуба
Президент
Місія Євразія

2. Про Місію Євразія

Місія Євразія – це освітня благодійна організація, зареєстрована в США як неприбуткова організація з кодом 501(c)(3). Незмінна мета Місії Євразія є двоєдиною:

- 1) Надавати ефективну допомогу релігійним організаціям і громадам у подоланні наслідків комуністичної епохи, відповідаючи на сучасні виклики в пострадянських країнах із позиції християнського світогляду.
- 2) Працювати над реалізацією нових можливостей у духовній, соціальній та освітній сферах.

Організація була заснована 1991 року, відразу після розпаду Радянського Союзу, євангельськими лідерами Петром і Анітою Дейнеками та спочатку діяла під назвою «Російське служіння Петра Дейнеки». Сьогодні під керівництвом Сергія Рахуби Місія Євразія та її філії працюють у 14 країнах Євразії та Ізраїлі. Головні завдання місії – навчання, оснащення та мобілізація наступного покоління християнських лідерів із метою трансформації їхніх народів для Христа через стратегічне та цілісне служіння.

2014 року Місія Євразія сформувала окремий підрозділ – Департамент релігійної свободи (Religious Freedom Initiative) – для моніторингу ситуації з релігійною свободою, координації дій команд Місії Євразія в різних країнах і розроблення рекомендацій для їхнього служіння¹.

2022 року, з початком повномасштабного російського вторгнення в Україну, Місія Євразія спрямувала зусилля насамперед на подолання гуманітарних криз і задоволення критичних потреб мешканців прифронтових регіонів і внутрішньо переміщених осіб. Окрім того, вона постійно досліджує ситуацію зі свободою віросповідання на українських територіях, тимчасово окупованих Росією, аби реагувати на переслідування релігійних меншин і своєчасно надавати їм допомогу.

На сьогодні головними напрямками роботи Департаменту релігійної свободи в регіонах діяльності Місії Євразія є такі:

- ▶ моніторинг ситуації у сфері релігійної свободи, збір даних про порушення прав віруючих і релігійних громад, аналітична діяльність;
- ▶ допомога служителям церков на окупованих і звільнених територіях, охоплених воєнними діями;
- ▶ захист інтересів релігійних громад і служителів церков на міжнародному та національних рівнях;
- ▶ духовно-психологічна реабілітація служителів церков;
- ▶ консультативна допомога релігійним громадам, які постраждали від воєнних дій, у відновленні їхньої діяльності, налагодженні менеджменту, поновленні втрачених або конфіскованих документів;
- ▶ підтримання національного та міжнародного діалогу за участю посадових осіб і релігійних діячів щодо забезпечення релігійної свободи та сприятливих умов для релігійної діяльності всіх конфесій.

¹ Звіти та інформацію про іншу діяльність Департаменту релігійної свободи можна знайти на сайті Місії Євразія: <https://missioneurasia.org/religious-freedom/>

3. Передумови: протести 2020–2021 років у Білорусі та вплив Росії

Білорусь ніколи не славилася широкими демократичними свободами, але донедавна церкви та інші релігійні громади могли діяти в ній за відносно передбачуваними правилами. Релігійна свобода серйозно погіршилася після суперечливих президентських виборів 2020 року.

Тоді громадянське суспільство було обурене масовими фальсифікаціями та порушеннями, що забезпечили формальну перемогу Олександра Лукашенка, який узурпував владу в Білорусі й тримався за президентську посаду за всяку ціну. Політичні оглядачі називають владу Лукашенка антибілоруським та окупаційним режимом, якого не підтримує більшість населення². У 2020–2021 роках по всій країні спалахнули масові антиурядові протести, що стали найбільшими в історії Білорусі після розпаду Радянського Союзу.

Режим Лукашенка відповів жорстокими нападами, масовими свавільними арештами й ув'язненнями протестувальників, подальшим посиленням репресій проти політичної опозиції, суворішими покараннями за інакодумство та ще більшим обмеженням прав і свобод, зокрема релігійної свободи. Правоохоронні органи жорстоко розганяли демонстрантів. Це призвело до щонайменше п'яти смертей, сотень поранень і близько 3000 арештів лише в Мінську. Через цілеспрямовані репресії деякі протестувальники втекли з країни, а інші залишились у в'язниці.

Внаслідок зростання політичної та економічної залежності від Росії режим Лукашенка віддзеркалив у Білорусі посилення тоталітарного контролю над суспільним і приватним життям, ліквідацію вільних медіа та громадянського суспільства, а також запровадження репресивної релігійної політики, подібної до путінського режиму в Росії. Останнім часом повідомлення про життя релігійних громад у Білорусі почали нагадувати новини з окупованих Росією територій України³. Переслідування за релігійні переконання, придушення свободи совісті, безпідставні звинувачення інакодумців у екстремізмі стають буденністю. Тенденції до обмеження громадянських прав і свобод в обох регіонах спонукають до похмурих прогнозів на майбутнє через значний вплив Росії.

2 <https://espreso.tv/lukashenko-zradnik-biloruskogo-narodu-portnikov>

3 <https://missioneurasia.org/wp-content/uploads/2023/12/2023.12.15-Mission-Eurasia-report-on-Ukraine-ENG-web-version.pdf>

4. Законодавчі ініціативи та репресивні заходи в Білорусі у відповідь на антилукашенківські протести

Обмеження свободи мирних зібрань

Білоруська влада була настільки стурбована антилукашенківськими протестами, що внесла зміни до закону про масові зібрання, запровадивши суворіші обмеження на публічне висловлення опозиційних думок. Лукашенко підписав новий закон 24 травня 2021 року. Згідно з ним, організатори публічних заходів відтепер зобов'язані не лише повідомляти місцеву владу про свої заходи, а й отримувати від неї дозвіл.

Порушення вимог законодавства щодо організації або проведення масових зібрань карається адміністративним штрафом до 5800 білоруських рублів (близько 1773 доларів США) або адміністративним арештом на строк від 15 до 30 діб⁴. Окрім того, Кримінальний кодекс Білорусі передбачає кримінальне покарання за повторні порушення, зокрема заклики до проведення масових зібрань без дозволу, у вигляді арешту, обмеження волі на строк до трьох років або позбавлення волі на такий самий строк. Кримінальній відповідальності підлягають особи, які двічі за рік були піддані адміністративному стягненню за незаконні масові зібрання, а потім учинили третє порушення протягом року після другого⁵.

Заочні кримінальні провадження та засудження

У липні 2022 року прокуратура Білорусі домоглася ухвалення закону, що дозволяє проводити заочні (in absentia) судові процеси. Цей закон чинить тиск на громадян Білорусі, які виїхали з країни й не можуть бути депортовані або екстрадовані країною перебування через побоювання політичних або релігійних переслідувань.

Закон дозволяє заочне судочинство за статтями про терористичний акт, геноцид, найманство, державну зраду, диверсію, створення екстремістської організації або участь у ній, а також за статтями про масові заворушення й заклики до запровадження санкцій проти Білорусі. За допомогою заочного судочинства режим Лукашенка відтепер може конфісковувати майно в білорусів, які втекли за кордон, призначати різні терміни ув'язнення й навіть засуджувати їх до смертної кари.

Білоруська асоціація журналістів наголошує на тому, що політично мотивований характер заочних судових процесів залишається очевидним і досі. У її доповіді за 2024 рік також підкреслено тенденцію до розширення кола обвинувачених, до якого тепер входять не лише відомі опозиціонери⁶. За останні місяці Слідчий комітет Білорусі заочно порушив десятки кримінальних справ, зокрема проти громадян, які десятиліттями проживають за межами країни. Серед обвинувачених – правозахисники, громадські активісти, журналісти, блогери, учасники протестів 2020–2021 років, імена яких навіть не відомі широкому загалу⁷.

4 Стаття 24.23: https://etalonline.by/document/?regnum=hk2100091&q_id=226562

5 Стаття 342-2: https://etalonline.by/document/?regnum=hk9900275&q_id=118

6 <https://baj.media/wp-content/uploads/2024/06/specialnoe-proizvodstvo.pdf>

7 <https://www.dw.com/ru/zaocnye-ugolovnye-dela-v-belarusi-postavili-na-potok/a-68748956>

Смертна кара за державну зраду в Білорусі

Білорусь – остання країна в Європі та колишньому Радянському Союзі, яка застосовує смертну кару до своїх громадян. Смертна кара виконується через розстріл. Тіло страченого не видають родині. Понад 15 статей Кримінального кодексу Білорусі передбачають смертну кару, хоча жодна з них не визначає її як єдино можливе покарання. Протягом 2022–2023 років перелік статей розширився⁸. Наприклад, тепер смертна кара можлива за державну зраду.

Хоча Слідчий комітет пропонував скасувати смертну кару ще до масових протестів 2020 року, останніми роками застосування смертної кари в Білорусі було поновлено. 2020 року було винесено три смертні вироки, а 2023 і 2024 року – по одному.

Повноваження уряду щодо позбавлення білоруського громадянства

5 серпня 2021 року Олександр Лукашенко підписав указ, який деталізує процедуру позбавлення громадянства за різні «екстремістські прояви». Суттєво змінено повноваження Міністерства внутрішніх справ та органів дипломатичної служби, що дає їм змогу позбавляти білоруського громадянства навіть тих, хто проживає за кордоном. Рішення державних органів ґрунтується на документах, «що підтверджують участь громадянина в екстремістській діяльності або заподіяння тяжкої шкоди інтересам Республіки Білорусь»⁹.

Політично мотивовані кримінальні переслідування в Білорусі

За даними Правозахисного центру «Вясна», за три з половиною роки від початку виборчої кампанії 2020 року репресії в Білорусі не припинилися. Навпаки, ситуація з політично мотивованими переслідуваннями критично погіршилася. Свавільні затримання тривають щодня по всій країні. Обшуки, перевірки телефонів, жорстоке поводження після затримання, жахливі умови в місцях позбавлення волі, побиття й тортури стали щоденною реальністю для білорусів¹⁰.

За даними Слідчого комітету, лише в Мінську з 2020 року було порушено більш як 7400 кримінальних справ, пов'язаних із «екстремізмом»¹¹. Зараз Білорусь посідає шосте місце у світі за кількістю політичних в'язнів. Правозахисні організації повідомляють, що 1430 осіб у Білорусі були засуджені за політичними звинуваченнями. Станом на початок 2024 року серед політичних в'язнів було щонайменше 152 діячі мистецтва, 32 працівники медіа, 16 лікарів, шість адвокатів і шість правозахисників¹².

2 липня 2024 року білоруський правитель Олександр Лукашенко підписав закон про амністію. Згідно з офіційним повідомленням, амністії підлягатимуть 7850 засуджених, із яких 2090 будуть звільнені. Решті 800 осіб буде прощено умовні терміни покарання, а 40 особам – скасовано адміністративні арешти. Умовно-достроковим звільненням замінять тюремне ув'язнення 260 особам, а 4550 засудженим скоротять термін ув'язнення на рік.

Однак в указі Лукашенка зазначено, що «амністія не поширюється на осіб, причетних до екстремістської та терористичної діяльності»¹³. Ба більше, в серпні 2024 року Правозахисний центр «Вясна» повідомив, що політв'язня Петра Зіневича, який раніше вийшов на свободу за амністією, засудили до двох із половиною років колонії загального режиму. Незважаючи на те, що раніше Зіневича амністували зі зняттям судимості, тепер його ув'язнили на рік довше, ніж інших засуджених¹⁴.

8 <https://belhelcom.org/ru/topic-material/smertnaya-kazn-kolichestvo-smertnyh-prigovorov-v-belarusi>

9 <https://pravo.by/document/?guid=12551&p0=P32100302&p1=1>

10 <https://spring96.org/ru/news/113810>

11 <https://euroradio.fm/ru/v-minske-sledovateli-vozbudili-bolee-7400-ekstremistskikh-ugolovnykh-del>

12 <https://spring96.org/ru/news/113810>

13 <https://www.rferl.org/a/lukashenka-signs-decree-mass-amnesrty/33020170.html>

14 <https://spring96.org/ru/news/116007>

5. Обмеження релігійної діяльності в Білорусі

Релігійні громади особливо постраждали від нової редакції білоруського Закону «Про свободу совісті та релігійні організації», запровадженої законом №334-З, ухваленим і підписаним у грудні 2023 року¹⁵. Це найбільш комплексні зміни до релігійного законодавства в Білорусі з 1992 року. Режим Лукашенка заздалегідь установив обмеження, які тепер дозволяють законно карати віруючих за будь-який прояв інакшумства. Влада прагне дедалі більше контролювати релігійну сферу, побоюючись засудження незаконних дій режиму з боку церков через їхні християнські моральні чесноти, служіння суспільству та заступництво за пригноблених.

Закон у новій редакції обмежує церкви у використанні будь-якої символіки, крім релігійної, посилює покарання за «екстремізм» із нечітким визначенням такої діяльності, а також дозволяє карати релігійні організації за «образу влади» й «дискредитацію Білорусі». Також було посилено правила, що регулюють місіонерську діяльність, із розширеним переліком обмежень, які можуть призвести до розпуску громад і конфіскації культових споруд та майна.

Закон підкреслює особливу роль Білоруської православної церкви, яка є канонічним підрозділом Російської православної церкви зі статусом екзархату на території Білорусі. Крім того, в законі згадано про історичну роль Католицької церкви в Білорусі, а також про те, що релігійні організації Євангелічно-лютеранської церкви, юдаїзму та ісламу є частиною спільної історії білоруського народу. Така градація конфесій часто є орієнтиром для національних і місцевих органів влади. Фактично Білоруська православна церква користується правами та привілеями, не наданими іншим релігійним організаціям, водночас релігійні меншини, не згадані в законі, зокрема баптистські та п'ятидесятницькі церкви, зазнають жорстоких переслідувань, аж до конфіскації та знищення молитовних будинків.

Закон №334-З зобов'язує всі релігійні організації, зареєстровані до набрання чинності новою редакцією Закону «Про свободу совісті та релігійні організації», протягом року пройти перереєстрацію для погодження своїх статутів із новим законом або ухвалити рішення про ліквідацію. Якщо релігійна організація не подає документів на перереєстрацію у встановлений строк, закон надає державним органам право ініціювати судову ліквідацію таких релігійних організацій. Водночас вводяться обмеження на реєстрацію релігійних об'єднань, однією з умов якої є наявність громади, зареєстрованої в Білорусі не менш як 30 років.

Сама лише вимога обов'язкової перереєстрації всіх релігійних організацій під загрозою ліквідації є явним порушенням міжнародних стандартів у сфері релігійної свободи. Експерти ООН зазначили, що новий закон також забороняє діяльність незареєстрованих релігійних організацій після внесення змін до Кримінального кодексу Білорусі 2022 року. Ці зміни криміналізують організацію та участь у незареєстрованих громадських об'єднаннях, релігійних організаціях чи фондах¹⁶.

Окрім того, за словами релігійного лідера з Білорусі:

«Ухвалення нової редакції Закону «Про свободу совісті та релігійні організації» зумовлене прагненням влади зробити всі церкви підконтрольними та лояльними, тобто повністю підпорядкованими державній ідеології. Через перереєстрацію за новим законом влада планує

15 <https://pravo.by/document/?guid=12551&p0=H12300334>

16 <https://www.ohchr.org/ru/press-releases/2024/02/belarus-un-experts-concerned-about-new-law-freedom-conscience-and-religious>

ліквідувати всі незареєстровані церкви й перешкоджати діяльності церков, які не відповідають нав'язаній ідеології. Переслідування або репресії не загрожують жодному християнину в Білорусі, поки він мовчить або в усьому погоджується з владою»¹⁷.

Наприклад, стаття 10 Закону «Про свободу совісті та релігійні організації» запроваджує таку вимогу:

«Зміст програм релігійної просвіти, що реалізуються в недільних релігійних школах і групах релігійної просвіти для дорослих, не повинен суперечити ідеології загальнонаціональних традиційних цінностей білоруського народу та ідеології білоруської держави. Зазначені програми не повинні містити пропаганди війни, соціальної, національної, релігійної та расової ворожнечі, іншої екстремістської діяльності»¹⁸.

Значні обмеження накладаються також на поширення віри серед представників інших релігій або невіруючих (місіонерська діяльність) і видання релігійної літератури, оскільки вся релігійна діяльність і медіаконтент «не повинні суперечити ідеології білоруської держави».

Однак такої гармонії між режимом Лукашенка й усіма церквами досягти неможливо, а це означає, що християни й послідовники інших релігій у Білорусі неодмінно зазнають переслідувань. Наприклад, архієпископ Гродненський **Артемій (Кіщенко)** розкритикував державну молодіжну організацію «Білоруський республіканський союз молоді», правонаступницю колишньої комуністичної організації Комсомол, за антицерковну діяльність комуністів, фальсифікації під час виборів і поширення державної пропаганди¹⁹. Влада розцінила цю критику як «екстремістську діяльність». Після цього уряд пригрозив Білоруській православної церкві ліквідацією юридичної особи²⁰.

Крім того, закон обмежив типову діяльність євангельських церков, пов'язану з поширенням Христового вчення, а також Свідків Єгови та інших активних проповідників віровчень. Релігійна література, аудіо- та відеопродукція, інші інформаційні матеріали, видані релігійними організаціями, більше не можуть розповсюджуватися за межами культових споруд, визначених місць проведення богослужінь або дозволених книжкових ярмарків:

«Забороняється розповсюдження релігійної літератури, інших друкованих, аудіо- та відеоматеріалів релігійного змісту ... шляхом роздачі по багатоквартирних житлових будинках і гуртожитках, одноквартирних і блокованих житлових будинках, дачних будинках, у громадському транспорті та на об'єктах його інфраструктури тощо»²¹.

Міжнародні організації, експерти з релігійної свободи та правозахисники вже висловили занепокоєння щодо нового закону, ухваленого в Білорусі²². Однак весь масштаб загрози релігійній свободі стає очевидним, якщо проаналізувати посилення законодавства в поєднанні з діями білоруської влади проти політичної опозиції та інакодумців.

17 Ім'я респондента не розголошується з міркувань безпеки.

18 <https://pravo.by/document/?guid=12551&p0=H12300334>

19 <https://t.me/christianvision/1023>

20 <https://belarus2020.churchby.info/beloruskaya-pravoslavnyaya-cerkov-poluchila-preduprezhdenie-ot-upolnomochennogo-po-delam-religii/>

21 Стаття 27 нової редакції Закону.

22 Наприклад, подивіться на: <https://ohchr.org/en/press-releases/2024/02/belarus-un-experts-concerned-about-new-law-freedom-conscience-and-religious>; https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2884; <https://by.usembassy.gov/2023-report-on-international-religious-freedom-belarus/>.

6. Утиски церков за протидію насильству та беззаконню в Білорусі

Переслідування за критику режиму

Пропагандисти білоруського режиму намагаються переконати міжнародних спостерігачів у тому, що на тлі протестного руху білоруські церкви стали політичними опонентами Лукашенка. Деякі прихильники нинішнього режиму навіть спекулюють на темі «змови проти білоруської державності», яку нібито організували «західні кола» через релігійні інституції країни²³. Насправді ж громадські протести є нормальною реакцією віруючих на беззаконня, яке чинить білоруська влада. Люди, для яких християнські моральні принципи є найвищими, природно реагують саме так.

Публічні заклики до верховенства права, свободи та справедливості лунали від представників усіх конфесій. Незалежно від релігійної приналежності білоруська влада негайно реагувала на будь-яку критику та прояви інакодумства. Ось кілька прикладів політично мотивованих переслідувань релігійних лідерів, які наважилися підняти голос на захист правди та справедливості й заступитися за пригноблених співгромадян.

11 серпня 2020 року архієпископ **Тадеуш Кондрусевич**, митрополит Мінсько-Могильовський і голова Конференції католицьких єпископів Білорусі, виступив із заявою проти насильства й за необхідність діалогу під час політичної кризи в країні²⁴. 31 серпня, після поїздки до Польщі, прикордонники не впустили його назад до Білорусі, хоча архієпископ Кондрусевич є її громадянином. Прикордонна служба аргументувала це тим, що його паспорт нібито недійсний, але така заборона на в'їзд до Білорусі була незаконною. 1 вересня білоруський правитель Лукашенко, коментуючи ситуацію з архієпископом Тадеушем Кондрусевичем, відкрито звинуватив і його, і всю Католицьку церкву в Білорусі в антидержавній діяльності.

27 серпня 2020 року євангельські віруючі зібралися на знак солідарності та підтримки релігійної свободи біля католицького собору в Мінську, заблокованого напередодні спецпідрозділами міліції. Пастор Євангельської церкви «Трійця» **Тарас Тельковський** читав псалми й молився за Білорусь і звільнення політв'язнів. Одразу після цього групу оточили спецпідрозділи міліції, а чоловіків із групи затримали й доставили до відділу міліції. На них склали адміністративні протоколи за порушення порядку проведення масових зібрань. Пастора Тараса Тельковського оштрафували на 810 білоруських рублів (близько 250 доларів США). Пізніше він був змушений покинути Білорусь і став політичним біженцем у Польщі. Євангельський віруючий **Володимир Майоров** був засуджений до восьми діб арешту. Студента Євангельської реформатської семінарії **Дмитра Хведарука** заарештували на сім діб.

23 <https://www.interfax.ru/russia/729161>

24 <https://catholic.by/3/news/belarus/11991-zvarot-artsyb-skupa-tadevusha-kandrusev-cha-suyvaz-sa-skladanaj-gramadska-pal-tychnaj-s-tuatsyuj-u-belarus>

У листопаді 2020 року Уповноважений у справах релігій виніс попередження Білоруській православної церкві після того, як архієпископ Гродненський **Артемій (Кіщенко)** кілька разів виступив проти фальсифікацій і насильства – як у проповідях, так і в публічних заявах²⁵. Проти архієпископа було розгорнуто дискредитаційну кампанію в медіа. Синод Білоруської православної церкви звернувся до патріарха Московського Кирила з проханням «відправити на спочинок» архієпископа нібито за станом здоров'я. 9 червня 2021 року Синод РПЦ розглянув це прохання на екстреному онлайн-засіданні й вирішив задовольнити його. Це було насильницьке усунення єпархіального архієрея, мотивоване явно неправдивою причиною. Архієпископ Артемій заявив, що це було зроблено «під тиском влади»²⁶.

18 вересня 2020 року протоієрея **Володимира Дробишевського** засудили до 10 діб арешту за «дрібне хуліганство». 28 вересня він отримав іще 15 діб за новим звинуваченням. Перед цим, 13 серпня 2020 року, він вийшов на одиночний пікет до будівлі Слідчого комітету. Він був одягнений як священник і тримав плакат із написом «Стоп насильству». Крім арешту, архієпископ Гомельський і Жлобинський піддав його церковному покаранню й позбавив права служити в сані священника та носити відповідний одяг. Разом із дружиною та шістьма дітьми Володимир Дробишевський був змушений покинути Білорусь.

30 вересня 2020 року православного священника Петропавлівського храму у Вовковиську **Олександра Богдана** було засуджено за покладання квітів біля військово-історичного музею в пам'ять про його покійного директора Костянтина Шишмакова. Священника звинуватили в участі в несанкціонованому масовому зібранні, яке відбулось у Вовковиську 16 серпня. 9 серпня Костянтин Шишмаков, член виборчої комісії, відмовився підписати підсумковий протокол, вважаючи його сфальсифікованим. Він зник 15 серпня, а його тіло було знайдено біля річки Німан 18 серпня²⁷.

Восени 2020 року **Євангельська християнська церква «Нове життя»** в Мінську зазнала переслідувань. У відповідь на те, що віруючі молилися за справедливість і припинення насильства, громаду звинуватили в «екстремістській діяльності». В лютому 2021 року церкву виселили з власного молитовного будинку й заборонили збиратися на богослужіння на стоянці біля будівлі церкви. 20 червня 2023 року за розпорядженням місцевої влади бульдозери почали зносити будівлю, яку церква «Нове життя» придбала 2002 року й володіла нею на правах приватної власності. У грудні 2023 року Верховний суд Білорусі ліквідував церкву як юридичну особу після трьох років заборон і поневірянь²⁸.

25 <https://belarus2020.churchby.info/obrashhenie-arxiepiskopa-artemiya-grodnenskogo-i-volkovysskogo/>

26 <https://belarus2020.churchby.info/persecuted-priests-belarus-ru/>

27 Там само.

28 https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2841

З 27 до 29 вересня 2022 року в Гомелі затримали старообрядців **Германа й Наталію Снежкових**. За кілька годин після мітингу в них удома провели обшук, після чого міліція забрала Германа. Наступного дня його засудили до 14 днів арешту за участь у несанкціонованій акції. За кілька днів заарештували його дружину Наталію. Їхніх неповнолітніх дітей – Аглаю й Матвія – білоруська влада забрала до дитячого притулку. Сім'я Снежкових не вчиняла нічого протизаконного, а лише підтримувала протестувальників проти фальсифікації президентських виборів²⁹.

16 жовтня 2020 року суд оштрафував католичку Ірену Бернацьку з Ліді за порушення порядку проведення масових зібрань. Насправді вона мирно молилася за Білорусь разом із іншими членами спільноти «Матері в молитві» біля католицького собору з 12 серпня до 1 вересня. Пізніше, 25 березня 2021 року, її заарештували, доставили до Мінська й там утримували через надумані кримінальні звинувачення в реабілітації нацизму. 2 червня стало відомо, що її звільнили й депортували за межі Білорусі, до Польщі. Їй присвоєно статус політв'язня. Під час ув'язнення вона була позбавлена релігійної літератури та права на душпастирську опіку³⁰.

На початку жовтня 2020 року **Олександрю й Тетяні Циліндзіям** висунули звинувачення за участь у несанкціонованому молебні за мир у Білорусі. 30 вересня священнослужителі чотирьох релігійних конфесій прийшли на судове засідання, щоб підтримати відомого хірурга Олександра Циліндзя. Засідання було перенесено. 12 жовтня подружжя викликали до відділення міліції, де Тетяну Циліндзь звинуватили в порушенні порядку проведення масових зібрань. Суть правопорушення полягала в «публічному вираженні протесту, пов'язаного з проведенням виборів у Президенти Республіки Білорусь, а саме [вона] перебувала в організованій групі громадян, молилася та на грудях повісила ікону, чим порушила встановлений порядок»³¹.

4 жовтня 2020 року у Вовковиську Гродненської області міліція затримала близько 15 парафіян до та після молебню за Білорусь у православної парафії на честь святих рівноапостольних Мефодія та Кирила. Такі молебні відбувалися щонеділі в усіх православних парафіях країни на заклик митрополита Веніаміна, предстоятеля Білоруської православної церкви. Під час молебню не використовували жодної політичної символіки. У відділенні міліції затриманих віруючих допитали, а також перевірили вміст їхніх мобільних телефонів. Пізніше міліція відпустила їх без складання протоколу про затримання³².

14 жовтня 2020 року греко-католицьку вірянку **Марину Булатовську** оштрафували за те, що 23 вересня того ж року вона перебувала біля мирної ходи у Вітебську й молилася на вервиці до Божого милосердя. Водночас вона не порушувала громадського порядку, не створювала загрози громадській безпеці й навіть не брала участі в самій

29 https://ruvera.ru/news/zaderzanie_snezkov_vss

30 <https://belarus2020.churchby.info/bernackzaya-irena/>

31 <https://belarus2020.churchby.info/monitoring-presledovaniy-po-cerkovnoj-linii-vo-vremya-protestov-v-belarusi/>

32 <https://belarus2020.churchby.info/monitoring-presledovaniy-po-cerkovnoj-linii-vo-vremya-protestov-v-belarusi/>

мирній акції, не вигукувала гасел і не використовувала жодної політичної символіки, а лише молилася за учасників мирної ходи, серед яких були її друзі³³.

Православні, католицькі та протестантські християни Білорусі були напрочуд єдині в засудженні беззаконня, яке чинила влада. Щоб придушити таку позицію духовенства та віруючих, режим почав жорстко переслідувати інакодумців, звинувачуючи церкви у «втручанні в політику». У відповідь на ці звинувачення в грудні 2020 року понад 6000 християн Білорусі підписали відкритого листа з вимогою до влади припинити насильство. Епіграфом до цього листа було обрано слова пророка Єремії: «Кричу про насильство, волаю про руйнування». В листі зазначено:

«Свідоме спотворення інформації про результати голосування на президентських виборах 9 серпня 2020 року, неправдиві свідчення в судах, дезінформація в медіа, свідомо неправосудні рішення – це не тільки порушення законів Республіки Білорусь, а й тяжкий гріх. Не бреші, не виголошуй неправдивого свідчення – це Божа заповідь. Застосування зброї силовими структурами Білорусі, яке призвело до загибелі мирних громадян, катування і заподіяння тяжких тілесних ушкоджень перевели політичне протистояння в морально-етичну площину. Підтримувати незаконні дії влади аморально. Мовчати про беззаконня в Білорусі – означає завдавати страждань десяткам тисяч людей по всій країні»³⁴.

Варто зазначити, що Білоруська православна церква не залишилася пасивною на тлі протестів проти фальсифікацій на виборах. 10 серпня 2020 року, наступного дня після виборів, митрополит Павло, на той час очільник Білоруської православної церкви, привітав Лукашенка з перемогою. Перед цим Лукашенко також привітав патріарх Російської православної церкви Кирил. Пізніше, 14 серпня, у світлі широких протестів по всій Білорусі, митрополит Павло вдався до безпрецедентного кроку й вибачився за поспішне привітання³⁵. 25 серпня в Москві Синод РПЦ усунув його з посади предстоятеля Білоруської православної церкви й перевів до Росії в Кубанську митрополію. Того ж дня новим главою Білоруської православної церкви було призначено єпископа Веніаміна³⁶.

Зміна предстоятеля Білоруської православної церкви відбулася після того, як Лукашенко виступив на провладному мітингу в Гродні 22 серпня 2020 року. Білоруський правитель висловив невдоволення тим, що священнослужителі наважуються мати власну думку. Він формально закликав владу до чесності та виступив проти насильства з боку силовиків. **Олександр Лукашенко** тоді заявив:

«Мене дивує позиція наших [лідерів] конфесій. Дорогі мої священнослужителі, схаменіться й займіться своєю справою. Люди мають приходити до храмів молитися! Церкви й собори – не для політики. Люди мають приходити туди з душею, як це було завжди. Не йдіть шляхом розкольників. Сором і ганьба вам буде за ту позицію, яку дехто з вас зараз займає. І держава не дивитиметься на це байдуже»³⁷.

Вже тоді, в розпал протестів, Лукашенко натякнув на долю, яка чекає на всіх, хто виступає проти його політики. Пізніше ця політика стала зрозумілою через рішення, які істотно обмежували демократичні свободи.

33 <https://belarus2020.churchby.info/zajavlenije-o-marine-bulatovskoj/>

34 <https://baznica.info/2020/12/otkrytoe-pismo-xristian-belarusi-podpisali-bolee-5000-chelovek/>

35 <https://www.svoboda.org/a/30784028.html>

36 <https://www.dw.com/ru/sinod-rpc-osvobodil-ot-dolzhnosti-glavu-beloruskoj-cerkvi/a-54698025>

37 <https://belta.by/president/view/lukashenko-hramy-kostely-ne-dlja-politiki-403780-2020/>

Переслідування за антивоєнну позицію

Війна в Україні дала білоруській владі ще один привід для посилення репресій проти співгромадян, зокрема релігійних лідерів.

28 лютого 2022 року священник **Михайло Маруго**, клірик храму Білоруської православної церкви в Мінську, був затриманий поліцією. Він перебував на мінському залізничному вокзалі під час антивоєнної акції й тримав у руках букет квітів. У березні він отримав адміністративне покарання у вигляді арешту на 13 діб³⁸.

Священника **Василя Єгорова**, настоятеля греко-католицької парафії Матері Божої Белиницької в Могильові, оштрафували на 1350 білоруських рублів (близько 410 доларів США) за те, що він наклеїв на свій автомобіль наліпку «Україно, прости нас!». З 25 до 28 березня 2022 року священник перебував у ізоляторі тимчасового тримання³⁹.

3 березня 2022 року в Мінську співробітники міліції особливого призначення перешкодили проведенню молитви за мир в Україні, проти російської агресії та участі в ній Білорусі. В заході взяли участь близько 100 матерів білоруських військовослужбовців. Співробітники міліції перевірили документи й сфотографували деяких жінок, що зібралися біля Кафедрального собору Святого Духа Білоруської православної церкви. Потім міліція затримала чотирьох учасниць молитви й допитувала їх протягом чотирьох годин у відділенні міліції. Перед самим початком богослужіння міліція затримала журналістку **Діану Середюк** та її чоловіка, коли вони виходили із собору. Пізніше суд засудив обох до 15 діб арешту. Наступного дня міліція прийшла додому до п'ятої жінки, але не застала її вдома⁴⁰.

Багато християнських церков по всій Білорусі, включно з католицькими та різними протестантськими громадами, виступили із заявами та провели богослужіння й молитви за мир в Україні та припинення війни. Однак новий православний архієпископ Гродненський **Антоній (Доронін)** заборонив богослужіння й молитви за припинення війни Росії проти України. «Форум 18» не зміг з'ясувати, чи влада наказала архієпископу Антонію заборонити такі богослужіння й молитви, чи це була його особиста ініціатива⁴¹.

Із серпня 2020 року щонайменше 82 священнослужителі стикнулися з переслідуваннями, штрафами, арештами та іншими формами тиску, що змусило багатьох покинути країну. Серед них 30 ієрархів Римсько-католицької церкви в Білорусі, 27 пасторів і церковних служителів протестантських євангельських церков різних деномінацій, 20 ієрархів Білоруської православної церкви і п'ять священників Білоруської греко-католицької церкви⁴².

Режим Лукашенка працює в режимі виживання, сприймаючи будь-яке інакодумство як загрозу для свого існування. За словами білоруського священника:

«Переслідування віруючих у Білорусі зумовлені бажанням чиновників зберегти владу за всяку ціну. Оскільки будь-яка критика влади в Білорусі вважається «екстремістською діяльністю», віруючі також зазнають репресій»⁴³.

38 <https://shaltnotkill.info/svyashh-mihail-marugo-bpcz-minsk/>

39 <https://belarus2020.churchby.info/oshtrafovan-belorusskij-greko-katolicheskij-svyashhennik-vasilij-egorov-za-naklejku-ukraina-prosti/>

40 <https://belarus2020.churchby.info/belarus-soldatskih-materej-zaderzhali-za-molitvy-o-prekrashhenii-vojny-s-ukrainoj/>

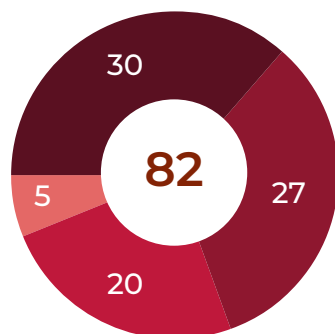
41 Там само.

42 <https://belarus2020.churchby.info/persecuted-priests-belarus-ru/>

43 Ім'я респондента не розголошується з міркувань безпеки.

ПРЕДСТАВНИКИ ЦЕРКОВ У БІЛОРУСІ

які зазнали політичних переслідувань

- 30 – Римсько-католицька церква в Білорусі
- 27 – Протестантські євангельські церкви
- 20 – Білоруська православна церква
- 5 – Білоруська греко-католицька церква

Звинувачення у «втручанні білоруських церков у політику» є далекими від реальності, але використовуються як формальний привід для утисків тих церков і віруючих, які не можуть мовчати, спостерігаючи за беззаконням влади. Тому правоохоронні органи й далі заарештовуюватимуть дисидентів за протести проти узурпації влади Лукашенком, міліційного свавілля, судового беззаконня та висловлення антивоєнних поглядів, а суди виноситимуть рішення за надуманими звинуваченнями в «порушенні громадського порядку», «екстремізмі» й «несанкціонованій місіонерській діяльності».

Під час масових протестів 2020–2021 років християни різних конфесій Білорусі виявили виняткову мужність, підтримуючи білоруський народ у його прагненні чесних виборів, демократії, свободи та верховенства права. Позиція церков Білорусі суттєво відрізнялася від позиції російських релігійних лідерів. У Росії церкви не тільки бояться виступати проти утисків путінського режиму та геноциду народу України під час російського вторгнення, а й виправдовують російську агресію, називаючи її «священною війною»⁴⁴. Християни Білорусі виявилися стійкішими в питаннях моральних чеснот і почали демонструвати цю принципову позицію саме у відповідь на безпрецедентні акти насильства, беззаконня та порушення прав і свобод, за допомогою яких нинішній режим намагається подовжити своє існування.

Як підсумувала православний богослов, правозахисниця й фахівчиня з конституційного права **Наталія Василевич**:

«Будь-яка політика, яка режиму до вподоби й до якої він збирається залучати церкви, вважатиметься «суспільним життям», а будь-яка участь у суспільному житті, яка владі не до вподоби, автоматично вважатиметься «політикою», за яку переслідуватимуть»⁴⁵.

44 <https://thehill.com/opinion/international/4568860-the-russian-orthodox-church-declares-holy-war-on-ukraine/>

45 <https://www.dw.com/ru/nadzirat-i-nakazyvat-lukasenko-podpisal-zakon-o-nesvobode-sovesti/a-67917328>

7. Порівняння релігійної ситуації в Білорусі та на окупованих Росією територіях України

Нав'язування шовіністичної ідеології «руського міра»

Спостерігаючи за ситуацією у сфері релігійної свободи в Республіці Білорусь, можна помітити схожість зі становищем релігійних громад на окупованих Росією територіях України. Причиною цього є шовіністична ідеологія «руського міра», яку Кремль активно нав'язує разом із Російською православною церквою. Ця ідеологія розглядає Росію, Україну та Білорусь, а також етнічних росіян в усьому світі як сферу єдиної цивілізації, політично та релігійно очолюваної й керованої з Москви. За словами Вселенського Патріарха **Варфоломія I**:

«Ідеологія «руського міра» є головним інструментом «духовної» легітимації вторгнення в Україну. ... З розпадом Радянського Союзу та банкрутством комуністичної ідеології виникла псевдорелігія. Старі імперські стратегії були поєднані з цинічними методами та механізмами, розробленими й успадкованими від Радянського Союзу. Церква й державне керівництво Росії співпрацювали у злочині агресії і поділяють відповідальність за злочини, що стали її наслідком, як, наприклад, шокуюче викрадення українських дітей. Вони спровокували величезні страждання не лише українського народу, а й росіян, які нараховують понад сто тисяч жертв і несуть відповідальність за жахливі звірства»⁴⁶.

Побудова будь-якої диктатури вимагає наявності ідеологічного складника. За радянських часів використовувалася комуністична ідеологія марксизму-ленінізму. Зараз у Росії цю роль відіграє ідеологія «руського міра», яку просуває Російська православна церква. З погляду цього імперського концепту, Білорусь і Україна є «законною» територією для духовної анексії та всебічного російського впливу.

Канонічний (релігійний) та адміністративний контроль із боку Російської православної церкви

Протягом останніх десяти років Українська православна церква (УПЦ) на чолі з митрополитом Онуфрієм (Березовським) намагалася приховати залежність від Російської православної церкви (РПЦ). Після окупації Криму, Донецької та Луганської областей 2014 року РПЦ намагалася зберегти певну видимість неутручання, формально залишивши єпархії в цих регіонах під керівництвом УПЦ. Потім, із початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року, реальний вплив Москви проявився відкрито. РПЦ почала прямо втручатися у внутрішні справи УПЦ, самовільно анексує її єпархії на окупованих російською армією територіях і замінює там єпископів на власний розсуд⁴⁷.

⁴⁶ <https://ec-patr.org/address-by-his-all-holiness-ecumenical-patriarch-bartholomew-at-the-seminar-reaction-of-churches-and-religious-communities-to-war-and-conflict-lit/>

⁴⁷ <https://www.christianitytoday.com/2024/09/ukraine-russian-orthodox-church-war-religious-freedom-ban/>

Після того, як російські війська зазнали нищівної поразки під Києвом у лютому-березні 2022 року, а спроби захопити Миколаїв і Запоріжжя виявилися невдалими, стало зрозуміло, що російська «спеціальна військова операція» може затягнутися на невизначений термін. 7 червня 2022 року Синод РПЦ ухвалив рішення про прийняття Джанкойської, Сімферопольської та Феодосійської єпархій у Криму зі складу УПЦ у пряме підпорядкування патріарха Московського Кирила⁴⁸. Пізніше, 11 жовтня 2023 року, Синод РПЦ відправив на спочинок митрополита Сімферопольського й Кримського Лазаря (Швеця) та замінив його духовним радником Путіна митрополитом Тихоном (Шевкуновим)⁴⁹. Окрім того, РПЦ самовільно взяла під контроль Луганську, Ровеньківську та Алчевську єпархії в Луганській області, а також Донецьку та Горлівську єпархії в Донецькій області, які входять до структури УПЦ⁵⁰. 2023 року РПЦ аналогічно анексувала Бердянську та частини Запорізьку й Херсонську єпархії УПЦ⁵¹.

Ці приклади є доказом того, як РПЦ свавільно втручається в структуру та керівництво УПЦ, яке погоджується з цим, не опираючись впливу Москви. Така «духовна анексія» яскраво виявила справжні наміри РПЦ позбавити свою васальну церкву в Україні будь-якої формальної автономії, яку вона поки зберігає на підконтрольних українському уряду територіях.

Водночас Білоруська православна церква навіть не мала можливості діяти самостійно, оскільки статус екзархату передбачає пряму залежність від Московського патріархату. Незважаючи на це, багато білоруських єпископів і священників виявили

48 <https://www.rbc.ua/rus/news/russkaya-pravoslavnaya-tserkov-anneksirowala-1654612602.html>

49 <https://religionnews.com/2023/10/16/russian-orthodox-church-appoints-putins-spiritual-advisor-metropolitan-of-crimea/>

50 <https://hrwf.eu/ukraine-the-russian-orthodox-church-annexes-dioceses-of-the-ukrainian-orthodox-church-in-occupied-territories/>

51 <https://society.comments.ua/news/warrussia/u-patriarha-kirilla-reshili-anneksirowat-berdyanskuyu-eparhiyu-712846.html>

мужність виступити проти насильства режиму Лукашенка, закликати до миру в Україні та припинення війни⁵². РПЦ зберігає повний канонічний (релігійний) і адміністративний контроль над керівництвом Білоруської православної церкви й успішно бореться з опозиційними настроями в ній, усуваючи нелояльних до режиму Лукашенка – предстоятеля, єпископів і священників.

З огляду на сильну залежність від Москви перспектива появи власної автокефальної (незалежної) православної церкви для білорусів у найближчому майбутньому видається нереальною. На противагу цьому, крім УПЦ, в Україні є інші православні церкви, які мають різне канонічне підпорядкування. Наприклад, 2019 року Православна церква України отримала Томос (указ) про автокефалію від Вселенського Патріарха. Після цього сотні парафій УПЦ приєдналися до цієї новоствореної церкви, щоби звільнитися від впливу РПЦ⁵³.

Вимога лояльності та усунення інакодумства

На окупованих Росією територіях України, як і в Білорусі та самій Росії, режими вимагають від релігійних лідерів і віруючих демонструвати винятково високий рівень лояльності до чинного режиму. Депортація інакодумців – священників і пасторів із Херсонської та Запорізької областей України після їх окупації російськими військовими ідентична діям білоруського уряду проти духовенства, яке відмовилося підкоритися режиму Лукашенка. Єдина відмінність полягає в тому, що вигнане українське духовенство може шукати притулку в підконтрольних уряду України регіонах, тоді як білоруські священники змушені тікати за кордон.

Звинувачення у співпраці із західними спецслужбами

Навіть за кордоном священникам і пасторам не дають спокою. Звинувачення білоруського уряду в тому, що західний світ є мотивацією й ресурсом протестних рухів у Білорусі, дуже нагадують звинувачення, які російська влада висуває релігійним лідерам на окупованих територіях України. Усіх священнослужителів, які виступали проти або відмовлялися співпрацювати з окупаційною владою, однаково звинувачували у шпигунстві на користь західних спецслужб. Білоруський уряд також часто називає священників-інакодумців «західними шпигунами», «іноземними агентами» або «зрадниками».

У Росії такі звинувачення релігійних діячів отримали юридичне підґрунтя з ухваленням нової редакції закону про «іноземних агентів», який набрав чинності 1 грудня 2022 року⁵⁴. Наприклад, у червні 2023 року російський уряд визнав Пінхаса Гольдшмідта, головного рабина Москви й рабина Московської хоральної синагоги, іноземним агентом. Раніше він був змушений покинути Росію через тиск, який чинили на нього:

«Кожен, хто говорить про війну, ризикує бути покараним і потрапити до в'язниці. На нас чинили тиск, щоб єврейська громада офіційно висловилася на підтримку війни»⁵⁵.

Білоруський уряд також збирається ухвалити закон про визнання співгромадян і вітчизняних некомерційних організацій «іноземними агентами», що ще більше розширить можливості для репресій і обмежить міжнародні зв'язки білоруських церков та інших релігійних спільнот⁵⁶.

52 <https://belarus2020.churchby.info/persecuted-priests-belarus-ru/>

53 <https://archons.org/the-ecumenical-patriarch-the-tomos-of-autocephaly-was-an-act-of-responsibility-of-the-mother-church-towards-millions-of-our-ukrainian-orthodox-brethren/>

54 <https://duma.gov.ru/news/54760/>

55 <https://www.dw.com/ru/byvshij-glavnyj-ravvin-moskvy-rasskazal-o-davlenii-iz-za-vojny/a-62564610>

56 <https://euroradio.fm/ru/posle-vyborov-v-belarusi-mogut-prinyat-zakon-o-inostrannykh-agentakh-karpenko>

Заборона незареєстрованих релігійних груп

Спільною рисою як для Білорусі, так і для окупованих територій України є повна заборона діяльності незареєстрованих релігійних груп. Така діяльність, як і саме існування незареєстрованих груп віруючих, тепер заборонена в Білорусі відповідно до оновленого Закону «Про свободу совісті та релігійні організації», ухваленого в грудні 2023 року (стаття 15), а також Кримінального кодексу (стаття 191.1).

Водночас у Білорусі діє багато церков Міжнародного союзу церков євангельських християн-баптистів (МСЦ ЄХБ). Ця баптистська деномінація дотримується практики не реєструвати своїх громад, щоб уникнути будь-якого втручання держави. За даними МСЦ ЄХБ, церкви та їхні служителі зазнали жорстоких репресій із боку атеїстичного комуністичного режиму з 1961 року до розпаду Радянського Союзу 1991 року. Віруючі цих церков провели у в'язницях сумарно 5000 років. Отже, згідно з новим білоруським законом, баптистські церкви без державної реєстрації можуть зазнати жорстоких переслідувань, включно з арештами та суворими вироками для батьків за незаконну релігійну індоктринацію своїх дітей, яких, імовірно, відправлятимуть до притулків.

У 2022–2023 роках релігійні громади на окупованих Росією територіях України стикнулись із заборонами на діяльність, арештами священнослужителів і конфіскацією церковних будівель. Церкви МСЦ ЄХБ також зазнали переслідувань за відмову перереєструватися згідно з російським законодавством. У той час як російська військова влада змушувала духовенство реєструватися репресіями та залякуваннями, більшість церков МСЦ ЄХБ продовжує діяти в підпіллі, зазнаючи утисків.

Перед президентськими виборами в Росії, що відбулись у березні 2024 року, хвиля репресій знову зачепила більшість громад на окупованих Росією територіях України. Російські військові та спецслужби проводили обшуки від дому до дому, перериваючи навіть домашні зібрання віруючих, змушували орендодавців повідомляти про віруючих і домашні богослужіння, засиляли провокаторів і донощиків, викликали лідерів на допити й попереджали їх про неприпустиму діяльність⁵⁷. Зафіксовано випадок, коли російські військові незаконно конфіскували будівлю церкви в місцевій українській громаді за «затримку реєстрації». Навіть після того, як громада отримала реєстрацію за російським законодавством, будівлі віруючим не повернули, до того ж заборонили проводити домашні зібрання. Члени громади шукали справедливості, аби повернути своє майно, проте безуспішно⁵⁸.

Релігійні репресії під виглядом боротьби з екстремізмом

Нечіткі визначення таких правопорушень, як «екстремістська діяльність», «порушення громадського порядку», «опір правоохоронним органам» або «дискредитація Республіки Білорусь» (російський еквівалент – «дискредитація збройних сил Російської Федерації») свідчать про схожу стратегію репресій як у Білорусі, так і на окупованих Росією територіях України. Наприклад, коли християни в Білорусі засуджують співробітників міліції за їхню жорстокість і насильство проти мирних протестувальників, це вважається образою державної ідеології та «екстремістською діяльністю». Молитву за припинення знущань російських військових над цивільним населенням і руйнування енергетичної інфраструктури України може бути кваліфіковано як «дискредитацію збройних сил Російської Федерації» з подальшим кримінальним переслідуванням або довільним арештом. Згідно з російським законодавством, молитви в громадських місцях кваліфікуються як «масові заворушення», а домашні богослужіння – як «незаконна місіонерська діяльність».

57 <https://missioneurasia.org/wp-content/uploads/2023/12/2023.12.15-Mission-Eurasia-report-on-Ukraine-ENG-web-version.pdf>

58 Ім'я респондента та місцезнаходження громади не розголошуються з міркувань безпеки.

Обмеження релігійної діяльності для іноземців

Ще однією схожістю є заборона для іноземних громадян бути засновниками та керівниками релігійних організацій, а також обмеження на їхню місіонерську діяльність. Однак якщо поняття «іноземний громадянин» у Білорусі дещо відповідає міжнародним нормам, то на окупованих Росією територіях України ситуація є драматичнішою. Сотні тисяч людей, які все життя прожили на рідній землі, вважаються «іноземцями», якщо не приймають російського громадянства й не обмінюють свого українського паспорта на російський. Російська влада в різні способи змушує українців приймати російське громадянство, наприклад, як умову перереєстрації громади згідно з російським законодавством, щоб уникнути конфіскації церковного майна. У 2022–2023 роках українське громадянство керівників і членів церков стало однією з причин масового закриття українських церков на окупованих Росією територіях⁵⁹.

Законодавчі ініціативи – не єдиний чинник посилення репресій проти релігійної свободи. Страх перед свободою, яку несе духовне відродження, змушує диктаторів контролювати кожен аспект життя співгромадян. Прецедентом для цього є наполегливі спроби режиму Лукашенка придушити навіть найменші паростки свободи та самосвідомості, прикладом чого є інцидент навколо виконання білоруського духовного гімну «Магутны Божа» («Могутній Боже»). Раніше виконання цього гімну не викликало жодної реакції, але зараз білоруська влада посилює переслідування за це. Дійшло до того, що в червні 2021 року **Олександр Лукашенко** погрожував католикам:

«Останнім часом наші засоби масової інформації дедалі більше розповсюджують факти про те, що в костелах хочуть помолитися під «Магутны Божа». Дивіться, будуть неприємності!»⁶⁰

Підтримуючи ці настрої, митрополит Веніамін, новий предстоятель Білоруської православної церкви, порадив не співати «Магутны Божа» в православних парафіях, стверджуючи, що це «піснеспіви світського характеру, які розділяють наше суспільство»⁶¹.

Так само спів чи навіть прослуховування україномовних пісень, як і будь-який прояв української ідентичності, на окупованих Росією територіях стали підставою для профілактичних бесід із боку поліції, тиску на дітей у школах, погроз, арештів і допитів російськими військовими чи спецслужбами⁶². В цьому аспекті режим Лукашенка під впливом ідеології «русского міра» вже перетворив Білорусь на подобу окупованих Росією територій України, де немає поваги до людської гідності, свободи слова, релігійного плюралізму та верховенства права.

59 <https://irf.in.ua/files/publications/2024.03-IRF-Ukraine-report-ENG-web.pdf>

60 <https://ex-press.live/rubrics/obshhestvo/2021/07/03/smotrite-narvetes-lukashenko-predupredil-katolicheskuyu-cerkov-belarusi-iz-za-gimna-magutny-bozha-hto-proisxodit>

61 <https://belarus2020.churchby.info/mitropolit-veniamin-gimn-magutny-bozha-razdelyaet-nashe-obshhestvo/>

62 <https://irf.in.ua/files/publications/2022.09-IRF-Ukraine-report-ENG.pdf>

8. Рекомендації

Протягом останніх кількох років релігійна ситуація в Білорусі залишалася поза увагою міжнародних організацій на тлі жорстоких політичних репресій із боку режиму Олександра Лукашенка. Ухвалення нової редакції Закону «Про свободу совісті та релігійні організації» спричинить стрімке погіршення релігійної ситуації в Білорусі з початком 2025 року, коли завершиться річний період, відведений на перереєстрацію або добровільну ліквідацію релігійних громад. Репресивний характер закону створює білоруській владі широкі можливості використовувати формальні юридичні підстави для переслідування нелояльних релігійних діячів, закриття церков та інших релігійних громад з-поміж релігійних меншин, а також для посилення централізованого контролю над будь-якою релігійною діяльністю в країні.

Прагнучи запобігти зростанню насильства, почастишанню випадків політично мотивованих арештів і ув'язнень, утисків релігійних меншин і конфіскації церковного майна, Місія Євразія пропонує такі **рекомендації щодо реагування на поточну релігійно-політичну ситуацію в Білорусі:**

1. Об'єднати й посилити міжнародні зусилля для звільнення заарештованих священнослужителів, віруючих та інших політичних в'язнів у Білорусі, які були свавільно засуджені з політичних мотивів.
2. Для Державного департаменту США та Комісії з міжнародної релігійної свободи (USCIRF): внести Білорусь до «Спеціального списку спостереження» (Special Watch List) через порушення релігійної свободи її урядом.
3. Для ООН, ОБСЄ, Ради Європи, USCIRF: установити міжнародний моніторинг виконання нового Закону «Про свободу совісті та релігійні організації» й так званого антиекстремістського законодавства в Білорусі для документування фактів утисків релігійних меншин і будь-яких політично мотивованих порушень проти релігійних громад.
4. Публічно засудити ідеологію «руського міра» та підтримати зусилля громадянського суспільства в пострадянських країнах щодо усунення державного втручання Росії у внутрішні справи інших країн, насамперед через Російську православну церкву.
5. Запровадити персональні санкції проти патріарха Московського Кирила, відповідального за виправдання російської агресивної війни проти України та репресії проти білоруського православного духовенства через його антинасильницьку та антивоєнну позицію.

- 6.** Запровадити нові комплексні економічні санкції проти Білорусі та персональні санкції проти Олександра Лукашенка та інших посадовців, відповідальних за співучасть Білорусі у вторгненні Росії в Україну та політичні репресії в країні, включно з обмеженням свободи віросповідання з політичних мотивів та утисками релігійних меншин.
- 7.** Задokumentувати репресії уряду проти білоруських релігійних лідерів, духовенства, віруючих та інших громадських активістів так, щоби гарантувати безпеку тим, хто погодиться дати свідчення, включно з нерозголошенням їхніх приватних даних і гарантуванням безпеки їм та їхнім родинам.
- 8.** Надати політичний притулок і правову допомогу білоруським релігійним лідерам, віруючим та іншим громадським активістам, які були змушені тікати від урядових репресій за межі країни, щоби запобігти депортації або екстрадиції до Білорусі та відсутності правового статусу в разі позбавлення їх білоруського громадянства.
- 9.** Розробити та впровадити програми реабілітації для осіб, які зазнали катувань і жорстокого поводження внаслідок політичних та релігійних репресій, а також поширити ці програми на членів сімей жертв. Залучати міжнародні організації, які мають найкращі практики, для обміну досвідом у таких реабілітаційних програмах.
- 10.** Виступати за повернення релігійним громадам усіх церковних будівель та іншого майна, конфіскованого або знищеного урядом Білорусі. Задokumentувати всі факти матеріальних збитків, завданих релігійним громадам унаслідок державних репресій, та розробити ефективні механізми поновлення їхніх майнових прав.
- 11.** Критично ставитися й не сприймати як правдиві заяви офіційних осіб Білорусі та Росії, а також підконтрольних їм медіа, що висувають безпідставні звинувачення в «екстремістській діяльності», «незаконному місіонерстві» та «втручанні в політику» як формальну підставу для утисків релігійних меншин і переслідування нелояльних релігійних лідерів і віруючих.

Історія сім'ї Сергія Мельянця з Білорусі

Сергій Мельянець, служитель протестантської церкви в Білорусі, був змушений разом із сім'єю шукати притулку за кордоном. Сергій проводив богослужіння, виголошував проповіді й організовував служіння для підлітків і молоді. Разом із дружиною Світланою, також відданою християнкою, він виховує сімох дітей. Підростаючи, кожна їхня дитина приймала хрещення. Тепер діти допомагають Сергію та Світлані в їхньому християнському служінні.

Комітет державної безпеки (КДБ) Білорусі пильно стежить за релігійними громадами й насамперед – за видатними служителями й активними віруючими. На сім'ю Сергія спецслужби звернули особливу увагу після президентських виборів 2020 року в Білорусі. Вибори були затьмарені численними порушеннями й викликали багато запитань у всьому світі щодо легітимності результатів та узурпації влади Олександром Лукашенком.

Християни також відреагували на цю несправедливість і насильство проти мирних протестувальників. У різних містах країни відбулися молитви за справедливість. Сергій був серед тих, хто організував такі молитовні зібрання на площі свого міста. Протягом чотирьох років люди щонеділі виходили молитися за свою країну, владу, суспільство, справедливість, покірність Богу. Через свою активність організатори стикнулися з погрозами, попередженнями та шантажем із боку влади.

Сергій Мельянець так згадує ті події:

«10 серпня 2020 року, невдовзі після президентських виборів у Білорусі, я з двома братами-християнами з нашої церкви ввечері вийшов у центр міста, щоб помолитися про ситуацію, що склалася. На нас напали невідомі люди в чорному одязі. Вони били нас кийками й кулаками, кували електрошокером і погрожували смертю. Відвезли нас до відділку міліції, де мені стало погано, виникли сильні болі в грудях. Міліціонери занепокоїлися й дозволили мені поїхати до лікарні».

Починаючи із серпня 2020 року по всій країні прокотилися масові протести у відповідь на фальсифікацію виборів. Білоруська влада відреагувала на це жорстоким придушенням мирних демонстрацій. Людей заарештовували, ув'язнювали, штрафували. Проти тисяч громадян було відкрито кримінальні справи. Сергій відчув покликання відвідувати судові процеси й молитися за тих, кого несправедливо обвинувачували. Серед них були священнослужителі, християни різних конфесій, світські особи, а також представники культури, освіти та громадянського суспільства.

Сергій разом із дітьми відвідував сім'ї заарештованих і засуджених. Організовував для них підтримку. Писав засудженим листи, надсилав передачі з речами першої необхідності та грошову допомогу. На Сергія почали звертати увагу в КДБ, підозрюючи його в роботі на іноземну розвідку.

«На початку 2021 року, після міліційного рейду, моя сім'я стикнулася з численними проблемами, починаючи з жалюзі в нашій спальні, які були біло-червоними (кольори неофіційного білоруського прапора часів боротьби за незалежність). У суді я пояснив, що ці кольори уособлюють християнську перспективу нашої сім'ї: червоний символізує кров Христа, пролиту за нас, а білий – праведність. Суд наклав на мене штраф

у розмірі майже 400 доларів. Ми подали дві апеляції, а потім скаргу до Верховного суду Білорусі. Справу передали до виконавчої служби. Нашу банківську картку й рахунок заблокували. Ми були змушені сплатити штраф».

Сергій Мельянець вів домашні групи віруючих і працював із підлітками в церкві, але неприємності вже назрівали. У березні 2023 року до нього додому прийшли співробітники КДБ і змусили пройти перевірку на поліграфі. КДБ пильно стежив за релігійним служінням Сергія та його публікаціями.

У березні 2024 року Сергій відвідав судовий процес над католицьким журналістом Ігорем Карнеєм, аби підтримати й помолитися за нього. Після судового засідання Сергія затримали співробітники КДБ і одягли на нього кайданки. Це стало переломним моментом у його житті.

Оскільки білоруська влада не могла офіційно звинуватити його у відвідуванні судових засідань, вона безпідставно поставила йому за провину публікацію віршів. Сергій – творча людина й письменник. Вперше його заарештували й засудили до 13 днів позбавлення волі за один із віршів, опублікований в Instagram 2020 року.

У будинку Сергія провели обшук. Під час допитів у КДБ на Сергія та його дружину Світлану чинили тиск, аби вони підписали неправдиві зізнання. КДБ погрожував їм іще серйознішими наслідками, зокрема знищити їхній будинок та передати їхніх дітей до притулку.

«Наші діти також переживали труднощі через свої християнські переконання та живу віру в Бога. Коледж і школи, де вони навчалися, отримали вказівку провести «профілактичні заходи» з нашою сім'єю. Соціальна служба почала розслідування. Мої діти мали зустрічатися з ідеологами та психологами, проходити різні тести. Ми з дружиною були змушені

Сергій і Світлана Мельянець та їхні семеро дітей

збирати характеристики й документи, що підтверджували благополуччя нашої сім'ї. Зрештою працівники школи не знайшли підстав для занепокоєння й закрили справу».

Під час арешту Сергія кілька разів били, кували голодом і позбавленням сну, не давали користуватися душем і змушували сидіти в маленькій камері з вуличними злочинцями.

«Харчування у в'язниці було поганим. Тюремні наглядачі часто не давали ложки, щоб принизити нас. Спати доводилося на підлозі або на металевому ліжку без матраца. В камерах було багато клопів і бліх. Я намагався бути Божим світлом у тих місцях. Я говорив ув'язненим про Ісуса, тим, хто хотів слухати, пропонував молитися за них. Я називав це тюремне служіння «увімкненням релігійного каналу». Тюремна адміністрація часто переводила мене з однієї камери до іншої, щоб я не заводив друзів. Але я знов і знов ділився біблійними історіями й молився за нових людей».

Після завершення першого терміну КДБ продовжив ув'язнення Сергія ще на 12 днів. Його родина, церква та християни в усьому світі молилися за його звільнення.

Сергія Мельянця звільнили у квітні 2024 року. Однак КДБ погрожував йому новими кримінальними обвинуваченнями та стверджував, що йому загрожують десять років позбавлення волі. Розуміючи, що спецслужби не припинять його переслідувати, Сергій із сім'єю вирішили виїхати з країни й знайти притулок у безпечнішому місці.

Місія Євразія допомогла родині Сергія виїхати з Білорусі й облаштуватися на новому місці. Ми віримо, що Бог вестиме Сергія та його сім'ю, захистить тих, хто залишився, й продовжить їхнє служіння в Білорусі.

Сім'я Мельянців – не єдина, хто змушений шукати притулку за кордоном. Місія Євразія закликає міжнародну спільноту дізнаватися про випадки порушення релігійної свободи в Білорусі й реагувати на них.

Дізнайтеся більше історій і доповідей на сайті Місії Євразія:
MissionEurasia.org

**Віра в кайданках:
Аналіз релігійно-політичної ситуації в Білорусі**
Електронне видання

Автор і дослідник: **Михайло Брицин** (Місія Євразія)

Редактор і співавтор: **Максим Васін** (Інститут релігійної свободи)

Літературна редакторка: **Аліна Кокошко** (Fayno Development)

Дизайнерка: **Анна Буковська** (Fayno Development)

© Місія Євразія, США, 2024

P.O. Box 496, Wheaton, IL 60187, United States

Телефон: +1 630 462 1739

info@missioneurasia.org

MissionEurasia.org

Видавець „Пугач О.В.”

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи

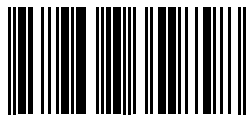
ДК №1560 від 05.11.2003 р.

E-mail: olgapugach@ukr.net

Щоб бути в курсі тенденцій у сфері релігійної свободи та прав людини в Євразійському регіоні або співпрацювати з Місією Євразія й підтримувати наше служіння та стратегічні ініціативи, будь ласка, зв'яжіться з нами за адресою: info@missioneurasia.org або відвідайте наш вебсайт: MissionEurasia.org

ISBN 978-966-8359-79-8

9 789668 359798 >